
 ČLANCI

Liturgijska glazba u prošlosti i sadašnjosti

Pregled liturgijsko-glazbene prakse kroz određene povijesne etape i umjetničke stilove

Miroslav Martinjak, Zagreb
Stručni članak

(IX. nastavak)

Težnja za započetom obnovom gregorijanike sve je izrazitija koncem XIX. stoljeća. Godine 1891. u Rimu se slavi godišnjica ustoličenja pape Leona XIII. a također se slavi 13 stoljeća kako je Grgur Veliki postao papa (u travnju). Čitava svečanost odvija se pod parolom preuzetom iz karolinških izvora: *Revertimini ad fontes Beati Gregorii*. Angelo de Santi za vrijeme svečane akademije u čast pape Leona XIII. održao je predavanje naglasivši da je sve na dobrom putu kako bi se otkrilo gregorijansko pjevanje u pravom sjaju i ljepoti. Tako je istaknuo, kako su se znanstvenici često pitali riječima proroka Ezekijela nad otvorenim gregorijanskim kodeksima: *Fili hominis putasne vivent ossa ista? - "Sine čovječji, mogu li ove kosti oživjeti?"* Na to pitanje prorok Ezekiel je dobio odgovor od Gospodina, a nama u tom smislu, glede gregorijanskog pjevanja i gregorijanskih nota odgovara sin slavnog samostana u Solemnu otac Giuseppe Pothier: *"Ecce ego intromittam in vos spiritum et vivetis..." - "Evo, duh ću svoj udahnuti u vas i oživjet ćete!"* I doista studij gregorijanskih kodeksa sve je intenzivniji i plodonosniji. Svakako i službena Crkva taj zahvat snažno podržava i blagoslivlja.

Sveta kongregacija za obrede 7. srpnja objavljuje uredbu o glazbi pod naslovom *De musica sacra*. Po prvi put ulazi pojam *musica sacra* u jedan papinski dokument. Nekoliko najvažnijih naglasaka iz spomenutog dokumenta:

- 1) Svaka skladba dostojna je kuće Božje ako je nadahnuta na duhu svetih obreda, odgovara religioznom značenju obreda i riječi i pokreće vjernike na pobožnost.
- 2) Takovo je gregorijansko pjevanje koje Crkva doista drži kao svoje i prisvaja ga u provjerenim liturgijskim knjigama.
- 3) Polifono pjevanje, kao i kromatsko pjevanje, imaju li odgovarajuća obilježja, mogu služiti u liturgijskim funkcijama.
- 4) Glazba Palestine i rimske škole, kao i njegovih sljedbenika iz drugih talijanskih škola, prepoznatljiva je od crkve kao prikladna za liturgiju.
- 5) Loša izvedba pa i najbolje polifone skladbe može djelovati vrlo loše u liturgiji te je onda bolje pjevati gregorijansko pjevanje

- 6) Glazba za orgulje mora odgovarati tom instrumentu. Orguljska pratnja mora podržavati pjevanje, a ne ga prekrivati. U preludiranju i međuigramama treba uvijek voditi brigu o sakralnom karakteru koji odgovara smislu liturgijskih funkcija.
- 7) Tekstovi moraju biti na latinskom jeziku i neka se uzimaju iz svetog Pisma ili drugih izvora od Crkve provjerenih.
- 8) Strogo je u crkvama zabranjena profana glazba, posebno ako je inspirirana na teatralnoj glazbi.
- 9) Zabranjeno je improviziranje na orguljama na pamet ako se to ne bi činilo dostojno, tj. moraju se poštivati pravila umjetnosti, kao i briga o sa-branosti i pobožnosti vjernika.

Iste godine papa Leon XIII. potpisuje dekret kojim se zabranjuje pjevanje kastrata u papinskim kapelama. Doduše, već je takvih bilo sve manje, ali dirigent Sikstinske kapele još je uvijek Domenico Mustafa koji je i sam kastrat. On će na koncu godine sam dati ostavku. To se komentiralo kao velika pobjeda Perosija, koji se snažno borio protiv osakaćivanja mladića. Posljednji kastrat odlazi iz Sikstinske kapele 1913. godine.

Godine 1903. umro je papa Leon XIII., a naslijedio ga je papa Pijo X. koji nakon 23 dana pontifikata piše *Motu proprio "Inter sollicitudines"*. Očito je kako je papi bila posebno na srcu obnova liturgijske glazbe koja je bila već u tijeku. Godine 1904., 8. siječnja, Sveta kongregacija za obrede daje cijeloj crkvi *Motu proprio "Inter sollicitudines"* kao pravni kodeks za svetu glazbu i to s dekretom *Urbi et Orbi: "Sanctissimus Dominus noster"*. Moto cjelokupne papine obnove liturgije i crkvene glazbe bio je: *instaurare omnia in Christo* (sve obnoviti u Kristu).

Nekoliko najvažnijih naglasaka iz *Motu propria*:

1. Glazba je nerazrješivo povezana s liturgijom i mora se ravnati prema rimskim odredbama
2. Gregorijansko pjevanje je jednostavno liturgijsko pjevanje te ga zato treba pjevati i uvoditi ponovno u crkve.
3. Višeglasno klasično rimsko pjevanje treba njegovati jer po vrijednosti dolazi odmah poslije gregorijanskog pjevanja
4. Moderna glazba, ako je još svjetovna i teatralna, nije prikladna za liturgiju.
5. Bilo koje narodno pjevanje u liturgiji je zabranjeno.
6. Latinski tekstovi su jednostavniji i trebaju prednjačiti.
7. Upotreba orgulja je dopustiva dok drugi instrumenti nisu dopustivi, posebno ne oni bučniji.
8. Za njegovanje crkvene glazbe biskupi trebaju ustanoviti posebne komisije i određene škole.
9. U sjemeništima treba posebno njegovati glazbu.

Papa naglašava da liturgijska glazba mora imati isto tako visoke ciljeve kao i liturgija, što znači veličanje Boga i posvećenje i podizanje vjernika. Radi toga glazba mora imati i posebna svojstva a to su: svetost,

ljepota oblika i općenitost. Za papu Pija X. liturgijska glazba je *nobilis ancilla* (plemenita službenica) liturgije. Papinom velikom zagovaranju gregorijanskih melodija mnogi su prigovarali. Tako se prigovara u Njemačkoj radi cjelokupne obnove i postoje tvrdnje da su stavovi suviše tvrdi, a da i sam papa nije bio svjestan što čini.¹ Međutim, neki dokumenti svjedoče da je papa sve činio svjesno. Tako stoji u jednom papinom pismu: "... Kako mogu reći da sam pod utjecajem današnjih ljudi glede glazbe kad već dvadeset godina po raznim mjestima nastojim pokrenuti obnovu svete glazbe?"²

Doista u nekim slučajevima stroga primjena *Motu propria* "Inter sollicitudines" smatrala se kao neka vrsta inkvizicije. Tako se dogodilo u Novari. Iz Milana je došla jedna komisija od tri glazbenika u katedralu koji su željeli ispitati partiture i skladbe koje se pjevaju u katedrali u Novari. Oni su najmanje 24 sata ispitivali i provjeravali sve prisutne partiture i izbacili iz upotrebe najmanje 600 skladbi naglasivši da su neliturgijske.

Da bi se dobila jedna djelomična slika situacije na području crkvene glazbe, spomenut ćemo jedan opis proslave prve pričesti u katoličkim novinama *Le bien public di Digione* 26. svibnja 1904. godine: "U Semuru slavila se vrlo dirljiva svečanost prve pričesti. Gospođa Coquillon je na orguljama odsvirala Händelovu koračnicu; zatim je mjesni puhački orkestar izveo Schumannov *Marche royale del Lamorre*, *Rêverie* i međuigru iz *Cavallerie rusticane*, koja nije ni malo doprinijela uzdizanju srca prema božanskim idealima. Za vrijeme pričesti gospođa Coquillon i pjevač gospodin Berthelot izveli su Gounodovu romancu *Le ciel a visité la terre*. Slavlje je završilo skladbom *Le dernier sommeil de la Vierge* (posljednji san djevice) za solo violinu i harmonij. Na kraju se vrlo živo zahvaljivalo puhačima za njihov doprinos svečanosti i njihovom talentu i izboru skladbi za slavlje".³

Papa Pijo X. objavljuje 25 travnja novi *Motu proprio* koji se tiče samo gregorijanskog pjevanja i u kojem daje podršku i zadaću benediktincima da dalje vode obnovu gregorijanskog pjevanja. Tako je imenovana papinska komisija u kojoj su Pothier (predsjednik), zatim Carlo Respighi, Lorenzo Perosi, Antonio Rella, Andrea Mocquereau, Lorenzo Janssens, Angelo de Santi, Rodolfo Kanzler (barun) profesor Petar Wagner te profesor H. G. Worth. Uzalud se radilo godinu dana, jer je došlo do neslaganja između Pothiera i Mocquereaua. Prvi se više zalagao za jednu popularnu obnovu gregorijanske, a drugi kao vrlo strog znanstvenik, bio je protiv konačne edicije na brzinu, već je predlagao sustavan rad. Tako je u časopisu *Rassegna Gregoriana* objavio sljedeće: "Bilo bi nesmotreno predstaviti naša izdanja kao konačna. Za pet godina bi bilo moguće, danas ne."⁴

Iste godine papa Pijo X. poziva spomenutu komisiju u audijenciju ne skrivajući očite poteškoće glede obnove svete glazbe, ali papa nije sustajao.

Godine 1907. objavljuje encikliku *Pascendi gregis* kojoj usuduje modernizam, a Mocquereau objavljuje *Le nombre musical grégorien*. Godinu dana kasnije, 12. ožujka papi je predstavljena edicija novog Graduala. Naloženo je da je to tipsko izdanje, a da će se pokušati složiti s biskupom u Tournaiu, gdje su benediktinci iz Solemna objavili jednu ritmičku verziju pod naslovom *Graduale Sacrosanctae romanae ecclesiae de tempore et de sanctis SS. D. N. Pii X P. M. iussu restitutum et editum; cui addita sunt festa novissima*. Joše je dodano tom izdanju sljedeće: "*Editum ad exemplar editionis typicae concinnatum et rhythmicis signis a Solesmensis monachis diligenter ornatum*". To je u stvari jedna pobjeda Mocquereaua u neslaganjima s Pothierom glede ritmičkih znakova (epizema i ictusa iznad nota).

Zanimljivo je spomenuti da 1908. godine Sveta kongregacija za obrede, 17. siječnja objavljuje dekret u kojem se dopušta da žene mogu pjevati u crkvama *extra chorum* (izvan kora).⁵ Te su diskusije glede pjevanja žena u zborovima postajale sve temperamentnije. Govorilo se da žene ne mogu glasati i ne mogu biti birane u društvene funkcije pa ne mogu ni pjevati u zborovima. Taj se problem povlačio skoro sve do II. vatikanskog sabora. Još godine 1950. monsijor Celestino Eccher izjavljuje da žene ne samo da ne mogu promicati svetu glazbu nego je, dapače, profaniziraju, a Adam Gottron uvjerava da "progresivnoj profanaciji svete glazbe doprinosi uvođenje ženskih glasova u crkvene zborove".⁶

Apostolskom konstitucijom *Divino afflatu* 1. studenog 1911. papa Pijo X. želi urediti rimski časoslov i obnoviti pravila liturgijske godine. Papa u dokumentu posebno naglašava duhovnu vrijednost psalama citirajući klasične tekstove svetih otaca.

Te iste godine papa piše još jedan intervent pod naslovom *Abhinc duos annos*, kojim naglašava da se liturgija mora držati autentičnih normi.

Godine 1914. počinje Prvi svjetski rat, a ujedno te godine umire papa Pijo X., pa će sve to zaustaviti njegove obnoviteljske zahvate. Prije smrti po papinoj želji visoka škola za crkvenu glazbu (*la scuola superiore di Musica sacra*) postaje Papinska škola, koja dodjeljuje diplome iz gregorijanskog pjevanja, svete kompozicije i orgulja. Posljednji *Motu proprio* pape Pija X. jest o tomizmu pod naslovom *Doctoris angelici*. Nasljednik Pija X. bit će Benedikt XV., koji će nastaviti u teškim ratnim vremenima zacrtanu obnovu liturgije i liturgijske glazbe. Ali već 22. siječnja 1914. godine umire papa Benedikt XV., a dolazi Pijo XI. 12. veljače, koji je također vrlo zauzet za nastavak obnove liturgije i liturgijske glazbe. Godine 1928., 20. prosinca, papa objavljuje apostolsku konstituciju *Divini cultus sanctitatem* o svetoj glazbi i pjevanju. U dokumentu se naglašava da se treba početi u sjemeništima, bogoslovijama i samostanima od najranije dobi učiti gregorijansko pjevanje. Papa naglašava da se sve do ređenja svećenika i dalje

nastoji odgajati klerike u tom smjeru. Naglašeno je da su orgulje crkveni tradicionalni instrument koji se dobro uklapa svojom grandioznošću i ljepotom tona u liturgiju, bilo da prati pjevanje ili da svira solo. Također, papa naglašava da su za pravo promicanje crkvene glazbe potrebni dobri maestri, koji se moraju školovati u raznim institutima diljem kršćanske Europe. Papa apostolskom konstitucijom *Deus Scientiarum Dominus*, 24. ožujka 1931. godine uzdiže *Visoku školu za gregorijansko pjevanje i svetu glazbu* u Rimu na *Pontificio Istituto di Musica Sacra* s međunarodnim karakterom. Upravo na toj ustanovi mnogi će studenti iz svih Europskih zemalja, a možemo reći i iz čitavog svijeta učiti umjetnost svete glazbe i tako dalje širiti u svojim zemljama autentičnu svetu glazbu i sve što je s time povezano. Na toj ustanovi kasnije će studirati i mnogi Hrvati, učeći svetu glazbu, gregorijansko pjevanje, orgulje i kompoziciju kako bi mogli u domovinskoj crkvi raditi na uzdizanju istinske crkvene, liturgijske glazbe.

Na XV. kongresu udruženja cecilijanskog pokreta papa Pijo XI. piše poruku za cecilijansko udruženje u kojem naglašava "da glazba, određena za katoličku liturgiju, mora osim duhovnog nadahnuća, u svojoj tehničkoj strani odstraniti sve što je može poistovjećivati sa svjetovnom glazbom..."⁷

Godine 1935. René-Jean Hesbert objavljuje vrlo značajno djelo za proučavanje gregorijanskog pjevanja, a to je *Antiphonale Missarum Sextuplex*. Značajan je uvod toga djela, koji ukazuje ne samo na studiozno proučavanje neuma, već i liturgijskih tekstova kao i obrednog konteksta i kalendara uz koji su ti tekstovi vezani.

Godine 1938. umire papa Pijo XI., a poslije njega dolazi Pijo XII. koji je već bio u državnom tajništvu pa mu mnogi poslovi i nastojanja bivšeg pape nisu bila strana. Ubrzo započinje Drugi svjetski rat (1940. godine) koji će zaustaviti mnoge započete aktivnosti.

Papa Pijo XII., 20. studenog objavljuje veliku encikliku pod naslovom *Mediator Dei et hominum*. To je temeljni dokument za liturgijsku obnovu i teološku viziju liturgije.

Neke najvažnije misli iz dokumenta:

Papa naglašava da Crkva smatra gregorijansko pjevanje svojim, jer je primljeno iz stare tradicije i čuvano kao njeno vlasništvo. Ono ne samo da doprinosi svečanosti obreda, već maksimalno jača vjeru i pobožnost vjernika. Papa preporuča da neke dijelove gregorijanskog pjevanja pjevaju svi vjernici, kako ne bi bili samo gledatelji ili slušatelji u obredu. Također ni moderna glazba i pjevanje ne mogu biti posve isključeni iz liturgije, ali samo pod uvjetom da nemaju ništa svjetovnoga i ako odgovaraju svetosti mjesta i liturgijskoj akciji. Papa naglašava da se i druge umjetnosti, kao primjerice arhitektura, slikarstvo i kiparstvo moraju držati načela svetosti mjesta i liturgijskog prostora. Papa smatra um-

jetnost, a posebno glazbu *nobilissima ancilla* (najplemenitija službenica) liturgije, ali samo ukoliko ima potrebne kvalitete propisane crkvenim dokumentima.

Aktivnost cecilijanskog društva nakon Drugog svjetskog rata počinje dobivati opet svoj zamah. Na to je posebno potakla i enciklika *Mediator Dei et hominum*. Godine 1948. Igor Stravinsky piše misu za mješoviti zbor i dvostruki kvintet duhača. To nije koncertna misa, već je koncipirana po liturgijskim načelima, ali zamišljena suvremenim načinom harmonijsko-melodijskog izražavanja. Misa je izvedena 27. listopada iste godine u milanskoj Scali.

Godine 1950. u Rimu se održava prvi međunarodni kongres o svetoj glazbi u organizaciji *C.I.M.S.-a* (*Conso-ciatio internationalis musicae sacrae*). Raspravljalo se o cjelokupnim liturgijsko-glazbenim problemima. Rada se također zanimanje za starorimsko pjevanje (*romano antico*) koje se uspoređuje s gregorijanskim pjevanjem. Tako je pronađen *Gradual di Santa Cecilia in Trastevere*. Na kongresu Bruno Stäblein prezentira taj gradual kao pravo gregorijansko pjevanje, odnosno potvrđuje tvrdnju da je gregorijansko pjevanje nastalo u Rimu, a ne u Francuskoj kako su neki teoretičari i muzikolozi pretpostavljali.⁸ Uslijedit će i druga okupljanja koja će imati za cilj očuvanje stare tradicije crkvene glazbe (gregorijansko pjevanje i polifoniju). Tako u Njemačkoj od 20. do 22. lipnja 1950. godine održava se prvi liturgijski kongres na kojem se raspravljalo i o glazbi. Godine 1951. održava se u Maria-Laachu prvi međunarodni kongres liturgijskih studija na inicijativu Liturgijskog instituta iz Trevira. Tu se također govori o liturgijskoj glazbi i njenim vrstama. Te godine u Rim dolazi iz Solesmesa kao profesor Dom Eugenio Cardine koji će predavati gregorijansko pjevanje na *Papinskom institutu za crkvenu glazbu*, a ujedno će pokrenuti vrlo ozbiljan paleografski studij gregorijanskih nota sve do utemeljenja paleografske znanosti *semiologije*, koja će znatno rasvijetliti cjelokupni gregorijanski repertorij.

Godine 1955. papa Pijo XII. objavljuje encikliku o svetoj glazbi *Musicae sacrae disciplina*. To je prva enciklika u povijesti Crkve koja cjelokupno govori o svetoj glazbi. U prvom poglavlju enciklika skicira povijesne aspekte svete glazbe i potvrđuje da je sveto pjevanje *semper et ubique* bilo povezano s liturgijskim aktivnostima. U drugom poglavlju navedeni su teološki principi glede glazbe u liturgiji, a to se može primijeniti na svaku drugu umjetnost koja želi postati sakralna.

Glazba u kršćanskoj liturgiji nazvana je *sacrae liturgiae quasi administra*, a u tu definiciju uključene su i estetske i funkcionalne vrijednosti glazbe. Također su naglašene pastoralne vrijednosti liturgijske glazbe i pučkog pjevanja. U trećem poglavlju govori se o liturgijsko-pastoralnim problemima glazbe i vrstama glazbe s konkretnim prijedlozima.

U četvrtom poglavlju govori papa o osnivanju zborova, o važnosti glazbenog odgoja u sjemeništim i bogoslovijama, kao i o važnosti raznih udruženja koja se bave svetom glazbom i formacijom vjernika glazbom. Enciklika je prvi puta na vrlo svečan način predstavljena u Asizu 1956. godine za vrijeme međunarodnog kongresa o glazbi.

Značajan je dekret *Maxima Redemptionis nostrae Myseria* koji papa objavljuje 16. studenog 1955. s namjerom da se reformira *Sveti tjedan*. Govori se i o pjevanju na narodnom jeziku za vrijeme procesije na Cvjetnicu.

BILJEŠKE:

¹ Usp. R. FELICE, *Sentieri della musica sacra, dall Ottocento al Concilio Vaticano II*, Dokumentazione su ideologie e prassi, Roma, 1996, str. 291.

² Isto, str. 291.

³ Isto, str. 294.

⁴ *Rassegna Gregoriana* 3 (1904), str. 243.

⁵ U zborovima su još uvijek mogli pjevati samo muški koji su bili obučeni u crkvena odijela.

⁶ *Bollettino Ceciliano*, 45 (1950), str. 61-62.

⁷ R. FELICE, *nav. dj.* str. 371.

⁸ Usp. isto, str. 395.

ORGULJAŠKA LJETNA ŠKOLA – ŠIBENIK

U Šibeniku će se i ove godine, od 17. do 31. kolovoza, održati tradicionalna *Orguljaška ljetna škola* u organizaciji *Glazbene škole Ivana Lukačića* iz Šibenika. Ovogodišnja ljetna škola obuhvaća sljedeće seminare:

Seminar I: *Glazba renesanse i baroka*

Voditelj: doc. Mario **Penzar**

Seminar II: *Basso continuo*

Voditelj: doc. Mario **Penzar**

Seminar III: *Orguljska glazba XIX. i XX. stoljeća*

Voditelj: mr. Natalija **Imbrišak**

Seminar IV: *Improvizacija na orguljama*

Voditelj: mr. Anđelko **Igrec**

Podseminar: *Pristup novootkrivenim rukopisima iz hrvatskih glazbenih arhiva*

Voditelj: doc. Emin **Armano**

Seminar V: *Orgulje u liturgiji*

Voditelj: prof. Jasna **Šumak-Picek**

Seminar VI: *Pjevački zbor u liturgiji*

Voditelj: prof. Bojan **Pogrmilović**

Podseminar: *Gregorijansko pjevanje*

Voditelj: mr. Anđelko **Igrec**

Seminar VII: *Orguljarsko-restauratorska radionica*

Voditelj: Wolfgang J. **Braun**, orguljar-restaurator (Njemačka)

Seminar VIII: *Arhivistička radionica*

Voditelj: mr. Snježana **Miklaušić-Ćeran**

Sve informacije o *Orguljaškoj ljetnoj školi* možete dobiti na: *Glazbena škola Ivana Lukačića*, pp 1, Splitska 2, 22 000 Šibenik, tel./fax.: 022 / 212 227

i e-mail adresi: bozidar.grga@si.hinet.hr

Damir Šumečki

Bachova godina

(U povodu 250. obljetnice smrti)

Analiza preludija i fuga J.S.Bacha

Mario Perestegi, Zagreb

Stručni članak

(IV. nastavak)

Preludij a-mol BWV 569

Weimar 1709.

Složen i izvrtan, ovaj se preludij čini poput istraživanja u maniru variranja s harmonijom i kontrapunktom – ostinato ritma konstantno naglašavajući drugu dobu l' mjere. Neočekivane harmonije, prijelazni odnosi, ovdje se iskazuje osjećaj za čudne, čak šokantne efekte. Ovo je suprotnost ugodnom djelu, ali to nikako ne znači da je ono indiferentno. Dvoglasni pedal na kraju potvrđuje da je nastao u kasnijem razdoblju.

Fantazija D-dur BWV 570

Weimar ili Arnstadt?

Neki će pomisliti da je riječ o Arnstadt periodu nastanka ovog kratkog djela nadahnutog Pachelbelovim *Fantazijama (u g-molu)*. Ritam ostinato jednak je onome koji će kasnije biti korišten u *Fantaziji con imitazione* BWV 563: neupitno sjećanje na talijanske majstore.

Fantazija G-dur BWV 571

Arnstadt 1705. ili 1706.

Trodjelna skladba sa stavcima *allegro-adagio-allegro* i s malom uporabom pedala.

Pitanje je da li je to uistinu Bachova skladba³².

Piece d'Orgue (Fantasia) G-dur BWV 572

Arnstadt 1705/06. ili Weimar

U predgovoru Breitkopfova izdanja NR 6586, H. Lohmann vraća ovome djelu njegov originalan francuski naslov *Piece d'Orgue*, naslov potvrđen u brojnim kopijama. Tada su postale normalne i oznake stavaka na francuskom jeziku.

Uvijek izvor novih ideja, Bach je ovdje iscrtao svoju nadahnutost Francuskom. Netko će pomisliti na neizmjerne Preludije Louisa Couperina ili d'Angelberta s obzirom na dvije vanjske sekcije, dok središnji ricercare nalikuje Grands Plein-Jeux François Couperina ili Louisa Marchanda.

“Što je mišljeno pod BB (takt 94.), koji jedino može biti sviran na francuskom “grand ravalement”? To također može biti sličnost sa određenim djelima objavljenim u Francuskoj (Grigny 1699, Boyvin 1700, Du Mage 1708) koja postavljaju velike zahtjeve na pedal svojim golemim rasponom od A do f³.³³